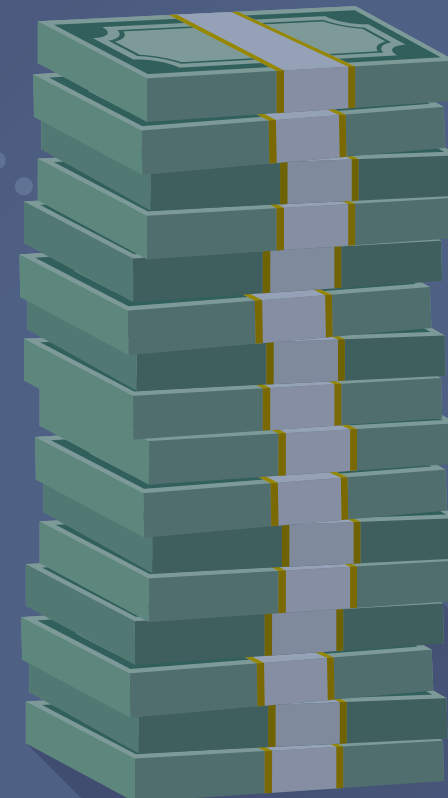
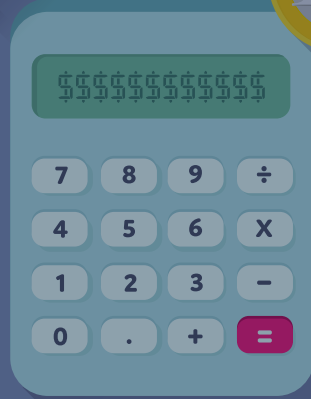

Kamer van Koophandel

Grip op de tent

Ondernemers over hun financiële inzicht

Colofon

Door:

Martijn Lentz (Kamer van Koophandel),
Dian Smetsers (Kamer van Koophandel),
Esmeralda Vergeer (Kamer van Koophandel)
en Mark Grotenhuis (Tilburg University)

November 2016

Kamer van Koophandel, Utrecht, november 2016.

Bronvermelding is verplicht. Verveelvoudiging voor eigen
of intern gebruik is toegestaan.

Contact:

Pers: pers@kvk.nl

Financiering: martijn.lentz@kvk.nl

Trefwoorden:

Geldzaken; financiën; kennis van geldzaken; financiële geletterdheid;
financieel inzicht; Kamer van Koophandel; KvK

Grip op de tent: ondernemers over hun financiële inzicht / M. Lentz,
D. Smetsers, E. Vergeer en M. Grotenhuis. – Kamer van Koophandel,
2016. www.kvk.nl/onderzoekgeldzaken

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	6
1. Inleiding: toelichting op het onderzoek	8
1.1 Achtergrond	8
1.2 Veel behoefte aan informatie over geldzaken	8
1.3 Financieel inzicht	8
1.4 Kernvraag van het onderzoek: hoe beoordelen ondernemers hun eigen financiële inzicht.....	9
1.5 Prestaties onderneming, ongewenste situaties en vraag om ondersteuning	9
1.6 Aansluiting op eerder onderzoek.....	9
1.7 Ondernemerspanel	9
1.8 Redactieraad Financieren.....	10
2. Financieel inzicht: kennis van geldzaken	11
2.1 Kennis van geldzaken	11
2.2 De organisatie van geldzaken	12
2.3 Sturen op cijfers	12
2.4 Eigen kennis van geldzaken	13
2.5 Bijscholing	13
3. Organiseren van geldzaken: ondersteuning	14
3.1 Ondersteuning bij de administratie	14
3.2 Ondersteuning bij financiële beslissingen.....	15
3.3 Ondersteuning per onderwerp	15

4.	Signalen omtrent geldzaken: financiële situatie	16
4.1	Ongewenste financiële situaties	16
4.2	Signalen uit het netwerk	16
5.	Kennis en financiële situatie: nadere analyses.....	18
5.1	Kennis en financiële situatie.....	18
5.2	Ondersteuning en financiële situatie	18
6.	Conclusies: wat hebben we geleerd	19
6.1	Financieel inzicht: te weinig sturing op de toekomst.....	19
6.2	Externe ondersteuning: onvoldoende gericht op lange termijn	19
6.3	Ongewenste financiële situaties komen geregeld voor	20
6.4	Beter resultaat door financieel inzicht	20
6.5	Waar zet de KvK de komende jaren op in?	20
	Literatuurlijst	21
	Bijlage 1: Dimensies van geldzaken.....	22
	Bijlage 2: Omschrijving van de steekproef	23
	Bijlage 3: De belangrijkste vragen	25

Voorwoord

Directeur dienstverlening en oud-ondernemer Peter Bargon over zijn persoonlijke ervaringen met de financiële kant van het ondernemen.

Dagelijks benaderen ondernemers de Kamer van Koophandel met vragen over financiële onderwerpen, zoals geldzaken, financiering, administratie, belastingen, pensioenen en verzekeringen.

Als oud-ondernemer besef ik heel goed hoe belangrijk het is om dagelijks te weten hoe je onderneming er financieel voor staat. Het gaat niet alleen om de financiële administratie die op orde moet zijn. Een financiële administratie kun je immers ook uitbesteden, maar het gaat er vooral om wat je kunt doen met de hieruit verkregen financiële inzichten.

Het lezen en begrijpen van de balans en winst- en verliesrekening en andere financiële rapportages is daarbij essentieel. Want daarmee kunnen financiële cijfers een voorspellende waarde krijgen. Je kunt dan sturen op een liquide en solvabele onderneming. Immers, een financieel gezonde onderneming is een belangrijke randvoorwaarde om de juiste investeringsbeslissingen te nemen en te kunnen groeien.

Dit onderzoeksrapport geeft onder meer inzicht in hoe ondernemers hun geldzaken en financiën georganiseerd hebben, in welke mate ondernemers zelf beschikken over financiële kennis en vaardigheden en in welke mate ondernemers sturen op basis van financiële cijfers.

Dit rapport biedt interessante en waardevolle informatie voor ondernemers en hun stakeholders.

Ik wens u veel leesplezier en nieuwe (financiële) inzichten!

Peter Bargon,
Directeur dienstverlening
Kamer van Koophandel

Samenvatting

Mkb'ers en zzp'ers geven aan op diverse punten onvoldoende kennis te hebben over hun geldzaken. Vooral bij financieel vooruitkijken valt er nog veel te winnen bij ondernemers. Die conclusie valt te lezen in dit KvK-rapport 'Grip op de tent: ondernemers over hun financiële inzicht'.

Het rapport is het resultaat van een onderzoek naar hoe ondernemers hun kennis van geldzaken, de organisatie van hun financiën en hun sturing op cijfers beoordelen. Er is gekeken naar de ondersteuning die ondernemers krijgen bij financiële zaken, ongewenste financiële situaties waarin zij belanden en de relatie tussen de kennis van financiële zaken van ondernemers en de prestaties van hun onderneming.

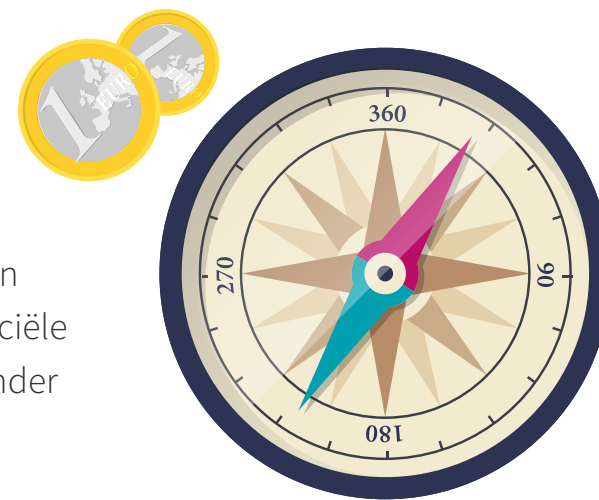
Punt van aandacht: financieel inzicht

De KvK krijgt jaarlijks veel vragen van ondernemers die te maken hebben met financiering of geldzaken. Deze vragen worden veelal gesteld omdat ondernemers te maken krijgen met financiële problemen. Vaak blijkt dat de problemen worden veroorzaakt door weinig kennis van geldzaken bij de ondernemer of een slechte organisatie daarvan. De centrale adviesraad en regionale raden van de KvK, bestaande uit ondernemers, zien in de praktijk dat ondernemers hier vaak moeite mee hebben.

De KvK heeft zich daarom afgevraagd hoe ondernemers zelf tegen geldzaken aankijken en hun financiële inzicht beoordelen. Er zijn drie invalshoeken bepaald om te kijken naar financieel inzicht, namelijk: kennis van geldzaken, organisatie van geldzaken en sturen op cijfers. Daarnaast is gekeken naar de prestaties, ondersteuning en ongewenste situaties waar ondernemers mee te maken hebben. Voor dit onderzoek is een vragenlijst uitgezet in het ondernemerspanel van de KvK en 1676 ondernemers hebben de vragenlijst ingevuld.

Financieel inzicht: te weinig sturing op de toekomst

Ondernemers geven aan vooral kennis te hebben van de principes van een investeringsanalyse (96%), stuurvariabelen (90%) en tussentijdse cijfers (88%). Echter, ongeveer de helft van de ondernemers is niet zo zeker van hun kennis. Het gaat dan vooral over de fiscale wetgeving over inkomstenbelasting (49%), de basisprincipes van de balans en winst- en verliesrekening (52%) en benodigde cijfers voor een rentabiliteitsprognose (54%). Veel ondernemers geven aan kennis te hebben van de noodzakelijke financiële zaken, maar geven aan minder bedreven te zijn in zaken die toekomstgerichter zijn.

Externe ondersteuning: onvoldoende gericht op lange termijn

Uit de resultaten van het onderzoek komt naar voren dat 53% van de zzp'ers niemand betrekt bij de geldzaken en 30% van de mkb'ers doet alles zelf. Wel krijgen zij op sommige gebieden hulp van de accountant, boekhouder, vennoten of familie. Ondernemers krijgen vaak ondersteuning bij zaken die op korte termijn noodzakelijk zijn maar in mindere mate bij langetermijninzichten. Twee derde van de ondernemers schakelt ondersteuning in bij belastingen en het opstellen van de winst- en verliesrekening en de balans. Slechts 25% van de ondernemers laat zich ondersteunen bij de rentabiliteitsprognoses en het regelen van de pensioenvoorziening. Dat is opmerkelijk omdat financieel vooruitkijken belangrijk is om ongewenste situaties te vermijden of op voorhand bij te sturen.

Ongewenste situaties komen geregeld voor

Ondernemers kunnen in een ongewenste situatie belanden die van hen vraagt om in actie te komen. 52% van de zzp'ers heeft in de afgelopen drie jaar te maken gehad met een ongewenste financiële situatie en mkb'ers hebben hier vaker mee te maken gehad (62%). Opvallend is dat in de afgelopen drie jaar een kwart van de ondernemers privémiddelen heeft ingezet om een zakelijk tekort te compenseren. 20% van de ondernemers heeft last gehad van een zakelijke bankrekening die ontoereikend is of het mislopen van omzet door onvoldoende nieuwe klanten.

19% van de mkb'ers en 12% van de zzp'ers heeft betalingsachterstanden gehad in de afgelopen drie jaar.

Beter resultaat door financieel inzicht

Analyse van de onderzoeksresultaten laat zien dat er een verband is tussen het kennisniveau van de ondernemer

De KvK heeft dit onderzoek verricht om een indruk te krijgen hoe mkb'ers en zzp'ers hun financiële inzicht beoordelen

en de financiële prestaties van het bedrijf. Ondernemers die aangeven veel kennis van geldzaken te hebben, presteren vaak beter dan ondernemers die aangeven minder kennis te hebben. Hier zien de onderzoekers een significant verband,

maar een direct oorzakelijk verband valt niet te leggen. Kennisvergroting door bijscholing van ondernemers heeft een positief effect op de financiële prestaties van een bedrijf.

Waar zet de KvK de komende jaren op in?

Het onderzoek maakt duidelijk dat de KvK moet blijven voorlichten en adviseren over financiële aangelegenheden. Naast (reeds bestaande) voorlichting over financiering zal meer aandacht worden besteed aan de financiële basiskennis. De KvK gaat de komende jaren steviger inzetten op de versterking van het toekomstgericht denken en handelen van ondernemers als het gaat om financieel inzicht.

Dit gebeurt door meer voorlichting en advies op het gebied van stuurvariabelen en rentabiliteitsprognoses, zaken waardoor ondernemers de grip op hun onderneming duurzaam kunnen versterken. Een ondernemer is nooit uitgeleerd want financieel inzicht vraagt om permanente educatie.

1 Inleiding

Toelichting op het onderzoek

De KvK helpt ondernemers met informatie en adviezen die optimaal aansluiten op hun behoeftes. Om die behoeftes goed te kennen, doet de KvK regelmatig onderzoek naar zaken die ondernemers bezighouden of raken.

1.1 Achtergrond

Eén van de vaste onderzoeksonderwerpen is financiering. In dit onderzoek gaat de KvK het beeld na dat ondernemers hebben van hun eigen financiële inzicht. Op grond van de resultaten leert de KvK de ondernemers nog beter kennen en kan de dienstverlening worden verbeterd.

1.2 Veel behoefte aan informatie over geldzaken

Sinds 2014 hebben ruim 20.000 ondernemers contact opgenomen met de KvK Financieringsdesk met vragen over financiering of geldzaken. Deze vragen worden veelal gesteld omdat ondernemers te maken krijgen met financiële problemen of zij hun omzet zien dalen door het verlies van klanten. Vaak blijkt dat de problemen worden veroorzaakt

door een gebrekkige organisatie van de financiën van de onderneming of te weinig kennis van de ondernemer bij het opstellen van een begroting, financieel plan of financieringsaanvraag (KvK, 2015; 2016a; 2016b). In 2015 had de KvK 282.507 bezoekers op haar webpagina's over geldzaken en financiering en in 2016 (tot en met augustus) waren dat er 212.586. Ook de centrale adviesraad en regionale raden van de KvK, bestaand uit onder andere ondernemers, signaleren in de praktijk dat ondernemers vaak moeite hebben met de financiële kanten van het ondernemerschap. Kortom: het financiële inzicht van veel ondernemers - het kunnen lezen en schrijven met geldzaken - is voor de KvK een blijvend punt van aandacht.

1.3 Financieel inzicht

In de onderzoeksliteratuur wordt het belang van financieel inzicht voor ondernemers sterk benadrukt (Bruhn & Zia, 2011; OECD, 2015; KvK, 2015). Zo is een gezonde boekhouding belangrijk voor het bepalen van bedrijfsbeleid, de beheersing van bedrijfsprocessen, de fiscale zaken en de wettelijke plicht om een goede administratie te hebben. In dit onderzoek gebruiken we als basis de definitie van financieel inzicht zoals Antonides et al. die hanteren (Antonides et al., 2008): Mensen met financieel inzicht zijn in staat om hun financiële zaken te regelen.

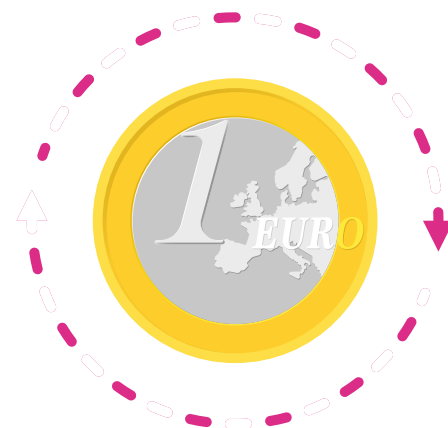
Zij hebben **kennis** op het gebied van lenen, sparen en plannen, weten hoe ze in het dagelijkse leven met geld om moeten gaan en kunnen hun financiële zaken **op een verantwoorde manier beheren**. Verder weet een persoon met financieel inzicht welk risico hij neemt bij bepaalde **financiële beslissingen**.

1.4 Kernvraag van het onderzoek: hoe beoordelen ondernemers hun eigen financiële inzicht

De KvK heeft ondernemers gevraagd hoe zij zelf aankijken tegen geldzaken. Met de nadruk op zelf. Het zelfbeeld van ondernemers bepaalt namelijk in belangrijke mate hun manier van ondernemen, ook op financieel vlak. Het draait dus om het oordeel van ondernemers zelf. Kennis van dat oordeel helpt de KvK om de dienstverlening nog meer van waarde te laten zijn voor ondernemers. Het uitgevoerde marktonderzoek had daarom als hoofdvraag:

Hoe beoordelen ondernemers hun kennis van geldzaken, hun organisatie van geldzaken en de manier waarop ze sturen op cijfers?

Op basis van literatuuronderzoek en in nauwe samenwerking met het Financieel Opleidingsinstituut heeft de KvK vijftien onderwerpen bepaald die samen invulling geven aan het concept 'financieel inzicht'. Deze staan nader toegelicht in bijlage 1. Om zoveel mogelijk specifieke

antwoorden op de onderzoeksvraag te krijgen, heeft de KvK de respondenten gevraagd om een oordeel te geven over vijftien onderwerpen vanuit de volgende drie invalshoeken:

- A. **Kennis van geldzaken:** In hoeverre heeft de ondernemer zelf basiskennis van het onderwerp? Snapt de ondernemer de belangrijkste termen en weet hij welke basisprincipes en vuistregels gelden?
- B. **Organisatie van geldzaken:** In hoeverre zijn de financiën en administratie op orde in de onderneming? Worden alle benodigde gegevens vastgelegd, is de administratie overzichtelijk en wordt die regelmatig bijgewerkt? Kortom, kan de ondernemer zijn basiskennis ook toepassen om het bedrijf te organiseren?
- C. **Sturen op cijfers:** In hoeverre is de ondernemer in staat om het bedrijf te besturen en beslissingen te nemen op basis van de financiële kengetallen? Weet de ondernemer prognoses en ramingen te maken om te zien hoe het bedrijf er in de toekomst voor kan staan en is hij in staat veranderingen door te voeren om tot betere resultaten te komen? Kortom, kan de ondernemer zijn basiskennis toepassen om de belangrijkste prestatie-indicatoren voor zijn bedrijf te bepalen én op basis daarvan financiële beslissingen nemen?

Veel ondernemers hebben een kortetermijnblik als het gaat om de financiële kant van hun onderneming

1.5 Prestaties onderneming, ongewenste situaties en vraag om ondersteuning

Naast kennis van geldzaken, organisatie van geldzaken en sturen op cijfers heeft de KvK ook gekeken of er een relatie bestaat tussen financieel inzicht van de ondernemer en de prestaties van de onderneming. De KvK heeft ook onderzocht of ondernemers wel eens in een ongewenste situatie belanden met betrekking tot hun geldzaken en welke hulp zij bij hun geldzaken krijgen.

1.6 Aansluiting op eerder onderzoek

Het onderzoek sluit aan op de aanbevelingen van McKinsey (2014) om het voor ondernemers, met een haalbaar businessmodel, gemakkelijker te maken om financiering te verkrijgen voor hun onderneming en de ondernemersvaardigheden te vergroten. De bevindingen van het onderzoek dienen als basis voor het ontwikkelen van informatie- en voorlichtingsproducten. Een andere aanleiding voor het onderzoek is het KvK-rapport 'Mkb Financiering: behoefteonderzoek en analyse' uit 2015 waar de behoefte aan financiering, kennis over en gebruik van financieringsmogelijkheden werd onderzocht (Van der Veen et al., 2015).

1.7 Ondernemerspanel

Het onderzoek is uitgevoerd in het KvK Ondernemerspanel. Dit panel bestaat uit circa 4000 ingeschreven leden. Het KvK Ondernemerspanel is representatief voor het Nederlandse

mkb (zie bijlage 2). Op 31 mei 2016 zijn alle 4091 leden van het panel uitgenodigd om een vragenlijst in te vullen. In totaal vulden 1676 deelnemers de vragenlijst in, een respons van 41,1%. In dit rapport wordt, alleen waar zinvol, onderscheid gemaakt naar zzp'ers en mkb'ers in de presentatie van de resultaten. De overige grafieken zijn een weergave van de totale responsgroep (n=1676).

1.8 Redactieraad Financieren

De KvK consulteert voor haar voorlichtingstaken met regelmaat de Redactieraad Financieren. Deze raad bestaat uit vertegenwoordigers van NBA, NOAB, Qredits, Ministerie van Economische Zaken, RVO, NPEX, MKB Doorstart, Samenwerkende Kredietunies, NVP, BAN Nederland, NVL Lease, PPM Oost, MKB Kredietcoach en Nederland Crowdfunding. Redactieraadleden zijn meegenomen in de opzet van het onderzoek en bij de bespreking van de uitkomsten. Tijdens het onderzoek is nauw samengewerkt met de Universiteit van Tilburg, het Ministerie van Economische Zaken, NOAB en het Financieel Opleidingsinstituut (FOI).

2 Financieel inzicht

Kennis van geldzaken

Veel ondernemers richten zich op financiële zaken die noodzakelijk zijn, maar zijn beduidend minder bezig met zaken die verder weg in de toekomst liggen. Hier valt voor veel ondernemers winst te behalen.

Langetermijninzicht verdient meer aandacht

2.1 Kennis van geldzaken

Als het gaat om kennis van geldzaken, geven veruit de meeste ondernemers - zzp'ers en mkb'ers - aan op de hoogte te zijn van belangrijke zaken als de principes van een investeringsanalyse (96%), stuurvariabelen (90%) en tussentijdse cijfers (88%). Ongeveer de helft van de ondernemers geeft aan minder kennis te hebben van fiscale wetgeving over inkomstenbelasting, de basisprincipes van de balans en winst- en verliesrekening en benodigde cijfers voor een rentabiliteitsprognose.

2.2 De organisatie van geldzaken

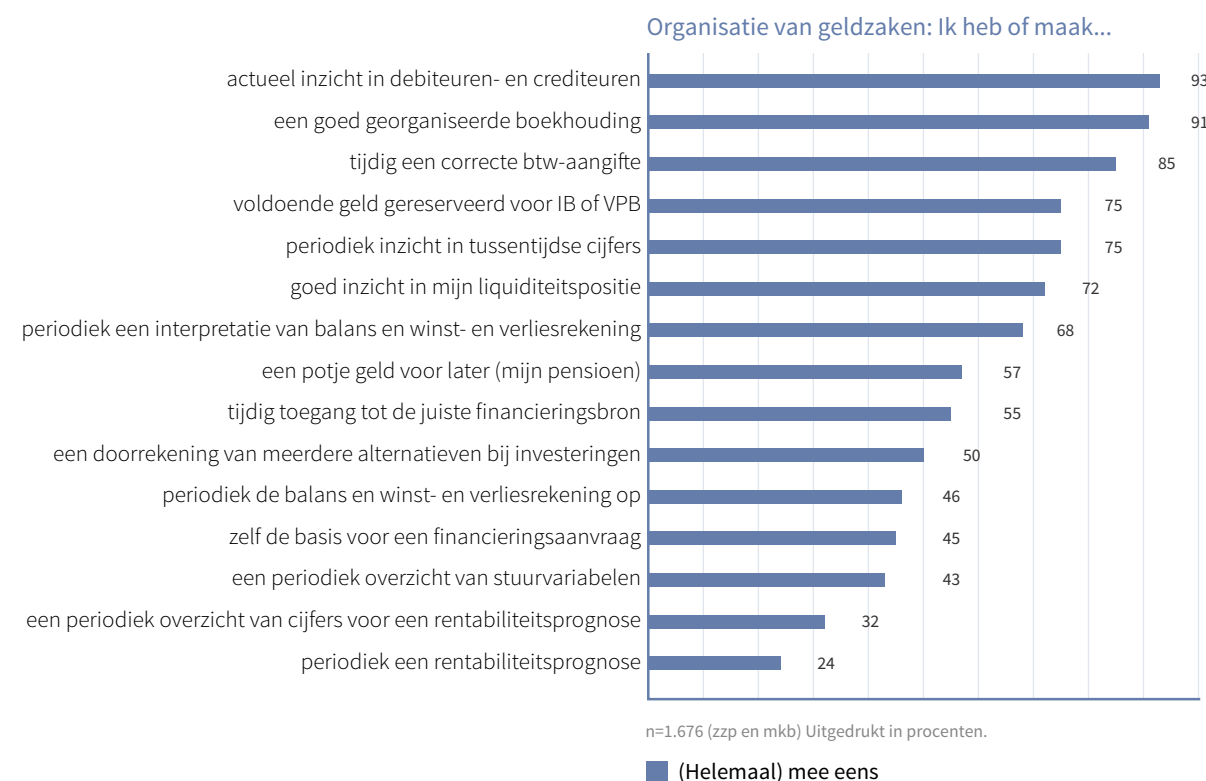
Naast kennis is een goed georganiseerde financiële huis-houding voor een bedrijf van belang. Ook over dit onderwerp heeft de KvK aan ondernemers stellingen voorgelegd.

De meeste ondernemers geven aan dat ze de volgende zaken goed op orde hebben: actueel inzicht in debiteuren en crediteuren (93%), de boekhouding (91%) en een tijdige btw-aangifte. Beduidend minder ondernemers maken periodiek een rentabiliteitsprognose (24%), zorgen voor de cijfers daarvoor (32%) of hebben periodiek overzicht in stuurvariabelen (43%).

2.3 Sturen op cijfers

Een derde element van kennis van geldzaken betreft het sturen op cijfers in het bedrijf. Veel ondernemers geven aan proactief met crediteuren- en debiteurenbeheer om te gaan (86%), de boekhouding te gebruiken voor actueel inzicht in de financiële situatie (84%) en de effecten te begrijpen van veranderingen in de balans en winst- en verliesrekening (78%). Minder dan de helft van de ondernemers stuurt bij op afwijkingen in de rentabiliteitsprognose (41%), bekijkt jaarlijks de pensioenvoorziening (41%) en benut stuurvariabelen om bij te sturen (47%).

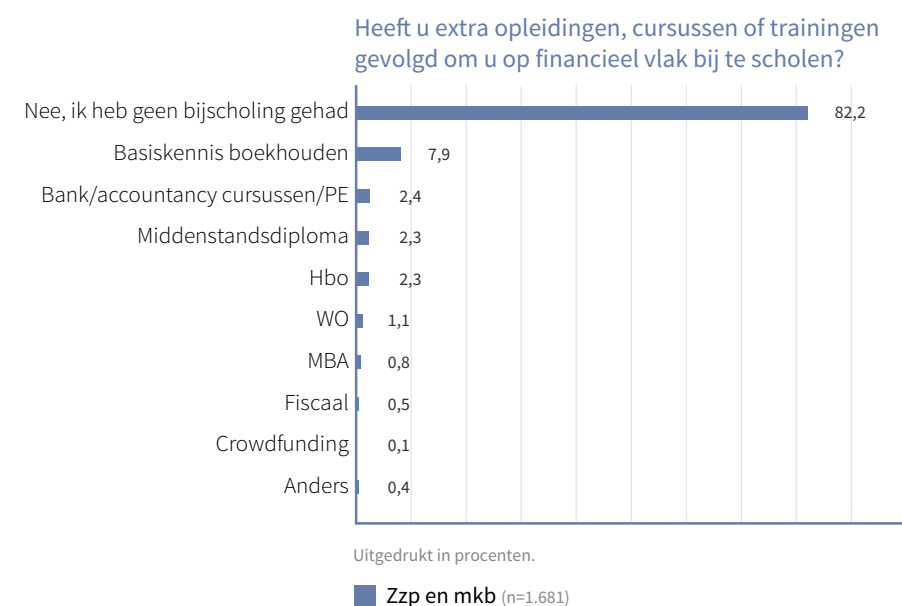
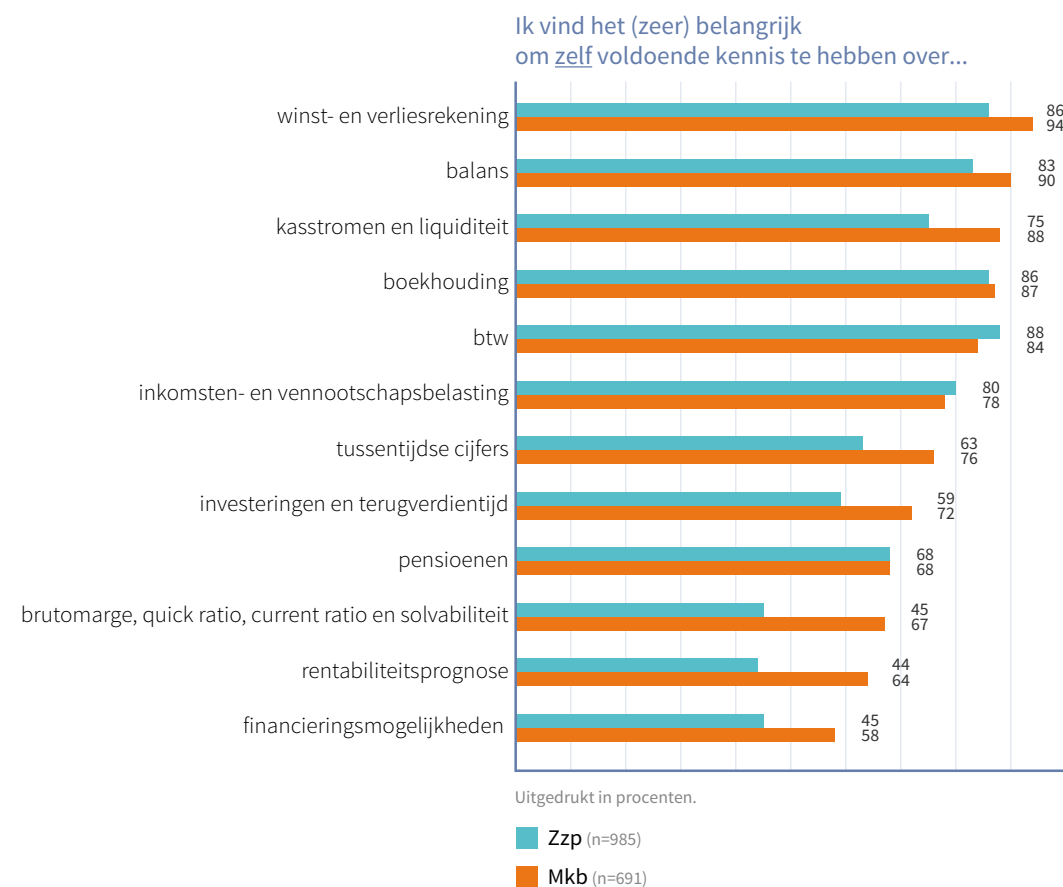
2.4 Eigen kennis van geldzaken

Om geldzaken goed op orde te hebben, kunnen ondernemers financieel adviseurs inschakelen of zelf zorgen dat ze over een goed kennisniveau beschikken. Veel ondernemers zijn van mening dat ze zelf over voldoende kennis moeten beschikken. Bij mkb'ers gaat het hierbij vooral over de winst- en verliesrekening (94%), de balans (90%), kasstromen (88%) en boekhouding (87%). Hier lopen de meningen van zzp'ers en mkb'ers weinig uit elkaar, al is het belang dat zzp'ers aan deze kennis hechten over de hele linie wat minder. Als het gaat om kennis van ratio's, rentabiliteitsprognose en financieringsmogelijkheden, lopen de meningen van zzp'ers en mkb'ers wel duidelijk uit elkaar. Zzp'ers geven aanmerkelijk minder vaak aan dat hun kennis op orde is bij ratio's, rentabiliteitsprognoses en de financieringsmogelijkheden.

2.5 Bijscholing

Van alle respondenten geeft 18% aan een vorm van bijscholing te hebben gehad op financieel vlak. De meest voorkomende extra opleidingen zijn basiskennis boekhouden (7,9%), bank/accountancy cursussen/PE (2,4%) en het middenstandsdiploma (2,3%). Financieel dienstverleners gaven veelal aan gebruik te maken van Permanente Educatie om hun kennis en vaardigheden op peil te houden voor hun graad of functie.

3 Organiseren van geldzaken

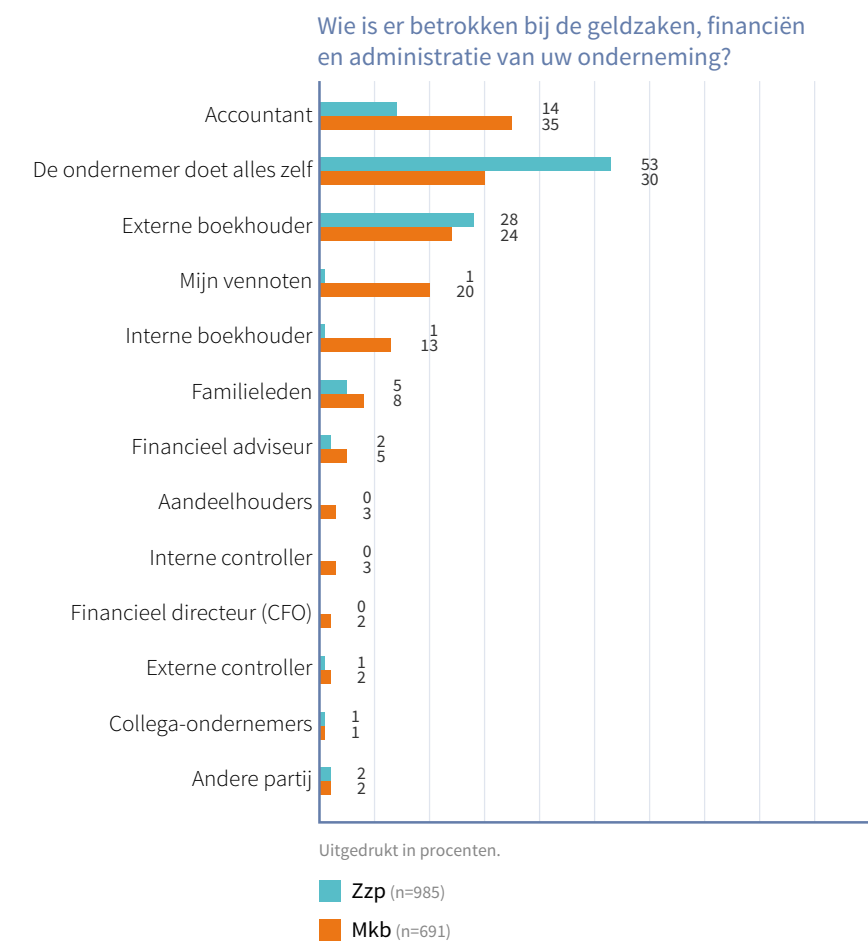
Ondersteuning

Ondernemers vertrouwen vaak op hun eigen kennis en kunde met betrekking tot geldzaken en schakelen soms hulp in.

Veel ondernemers regelen hun geldzaken zelf

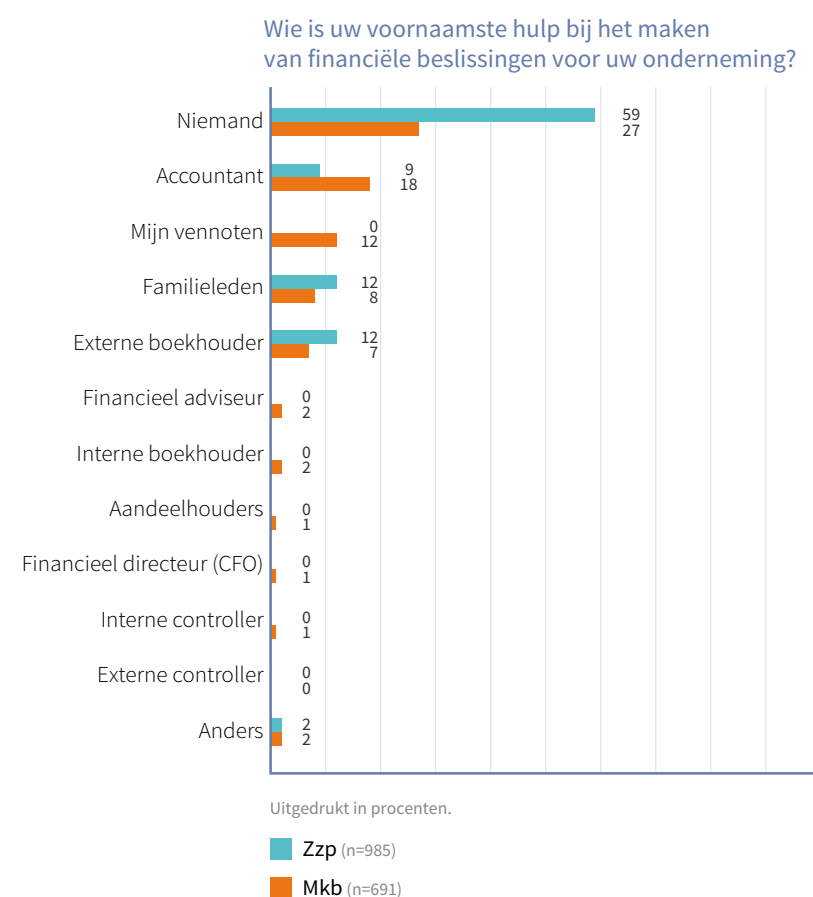
3.1 Ondersteuning bij de administratie

Het organiseren van geldzaken en financiën kan een ondernemer zelf doen of met ondersteuning van anderen. Bij mkb'ers schakelt 35% een accountant in, bij zzp'ers is dat 14%.

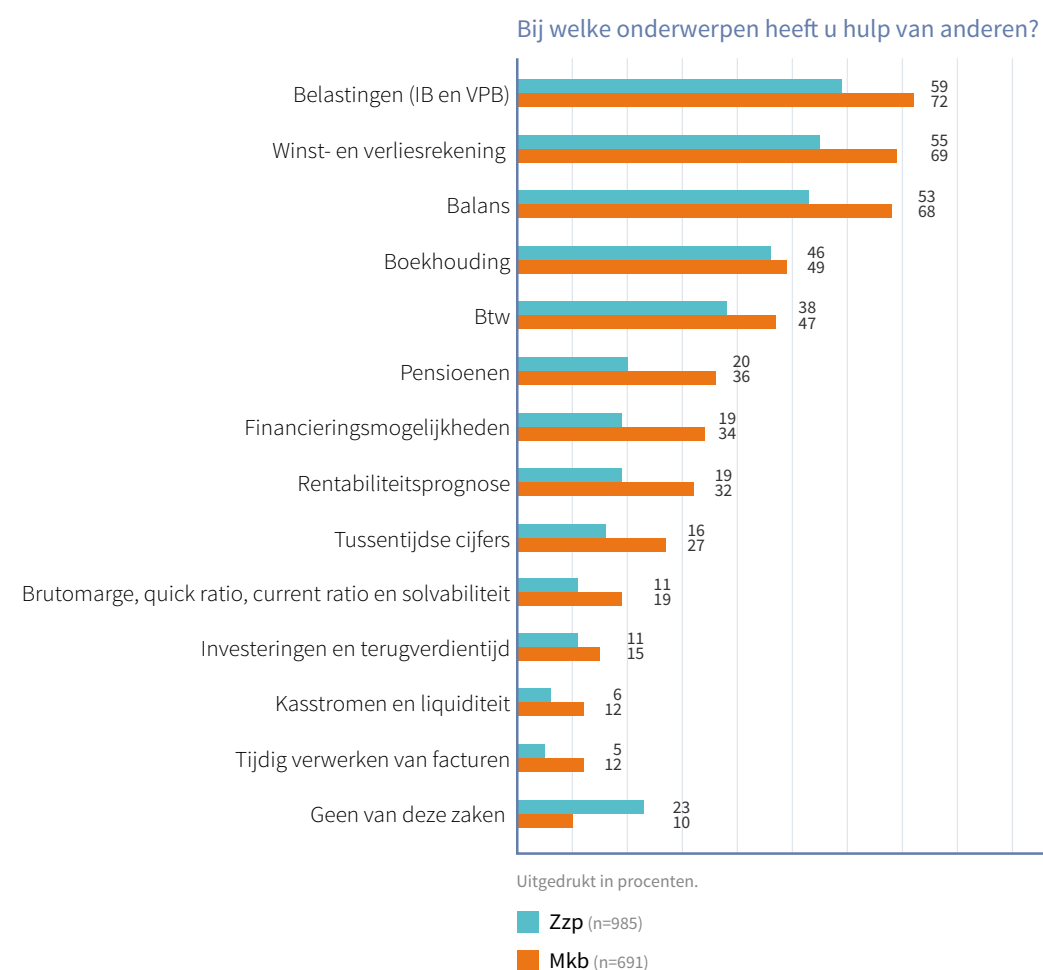
3.2 Ondersteuning bij financiële beslissingen

Financiële beslissingen worden vrijwel altijd door de mkb-ondernemer zelf genomen (83%) of met de medevennoten (11%). Bij zzp'ers neemt 98% zelf de beslissingen. Soms maken ondernemers wel gebruik van anderen bij het nemen van financiële beslissingen. Deze hulp krijgen zij voornamelijk van hun accountant, familieleden of boekhouder. Mkb'ers krijgen deze hulp ook van vennoten. 59% van de zzp'ers krijgt geen hulp bij financiële beslissingen en 27% van de mkb'ers.

3.3 Ondersteuning per onderwerp

Twee derde van de ondernemers schakelt hulp in bij de belastingen, winst- en verliesrekening en de balans. Zaken als het tijdig verwerken van facturen, kasstromen en liquiditeit regelen zij meestal zelf. In de grafiek 'Bij welke onderwerpen heeft u hulp van anderen?' is duidelijk te zien dat mkb'ers vaker hulp hebben bij geldzaken dan zzp'ers. Op de onderwerpen boekhouding en btw schakelen zij ongeveer even vaak hulp in.

4 Signalen omtrent geldzaken

Financiële situatie

Ondernemers belanden soms in een ongewenste situatie met betrekking tot hun geldzaken. Zo is er bijvoorbeeld een tekort op de zakelijke rekening, een betalingsachterstand of lopen de kosten op door duurdere inkoop.

4.1 Ongewenste financiële situaties

Bij bovengenoemde voorbeelden lijkt de ondernemer zijn grip te verliezen op de onderneming. Onverwachte situaties zijn onderdeel van het ondernemerschap, maar in sommige situaties worden ondernemers geconfronteerd met hun kennis van geldzaken en de organisatie daarvan. Om een indruk te krijgen van de mate waarin dit voorkomt, hebben we ondernemers een lijst voorgelegd met situaties. De linker grafiek op pagina 17 geeft inzicht in de mate waarin ondernemers geconfronteerd worden met ongewenste situaties en aanleidingen om aan de slag te gaan met de organisatie van hun geldzaken en financiering.

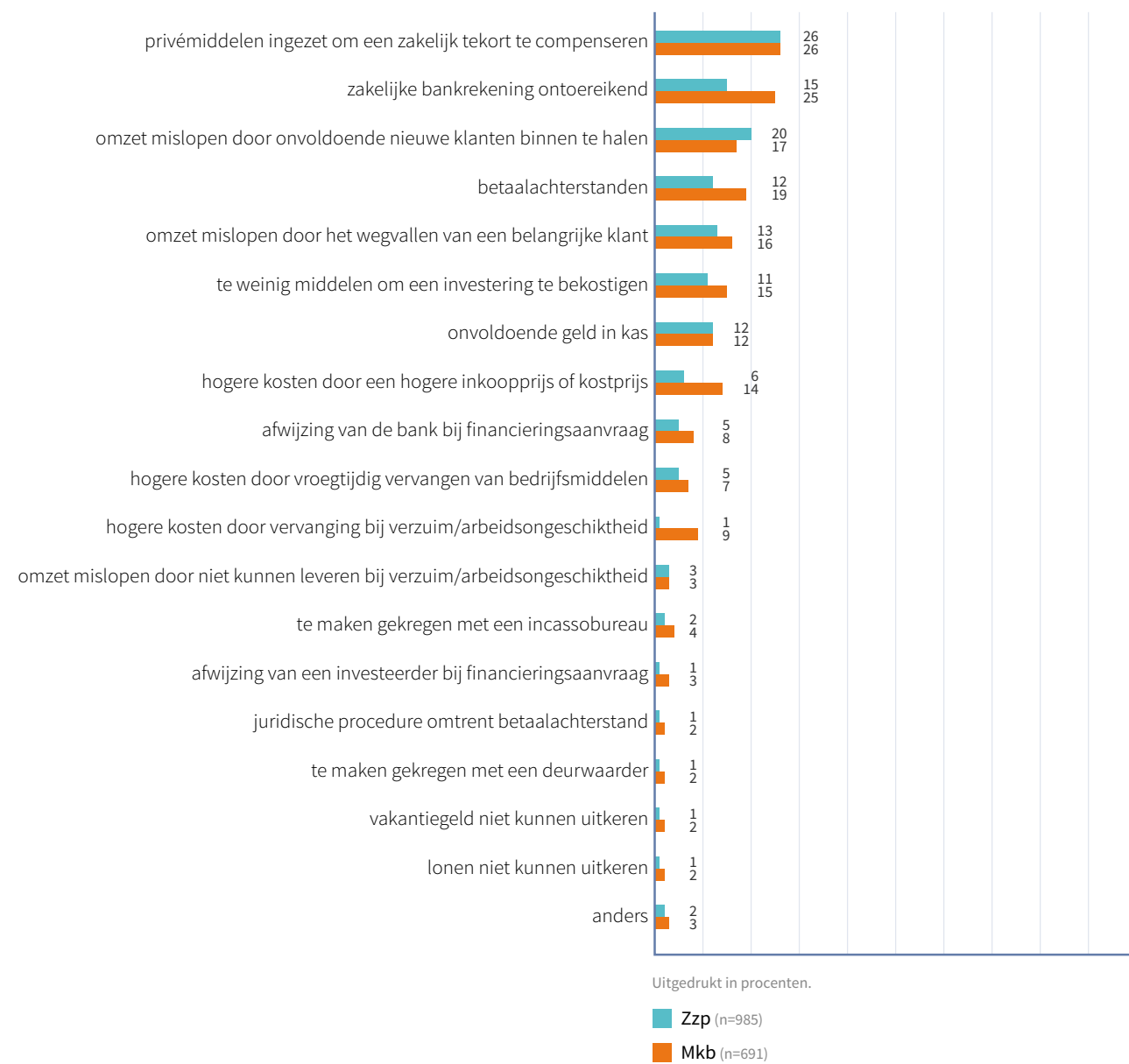
Ruim de helft van de zzp'ers (52%) is geconfronteerd geweest met een dergelijke situatie in de afgelopen 36 maanden, bij mkb'ers komt het vaker voor (62%). Één op de vier ondernemers, zowel zzp als mkb, heeft te maken gehad met de situatie waarin privémiddelen zijn ingezet om zakelijke tekorten te compenseren.

4.2 Signalen uit het netwerk

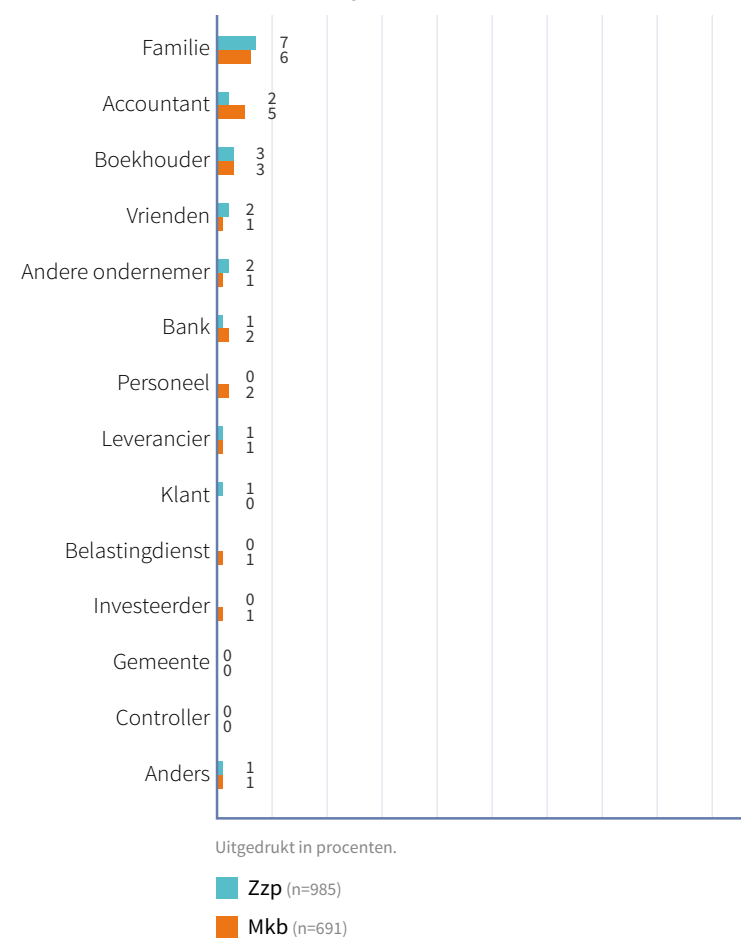
Soms zijn er partijen in het netwerk van de ondernemer die expliciet hun zorgen uiten over de financiële situatie van het bedrijf. In de afgelopen 36 maanden heeft 13% van de respondenten signalen ontvangen van derden die hun zorgen uiten over hun financiële situatie. Zowel voor mkb'ers als voor zzp'ers is familie daarin de meest voorkomende afzender. Daarna volgen de accountant en de boekhouder. Bij mkb'ers worden zorgen ook door het personeel geuit.

Ondernemers belanden soms in een knellende situatie met betrekking tot hun geldzaken

Heeft u in de afgelopen 36 maanden te maken gehad met...

Wie heeft in de afgelopen 36 maanden zijn/haar zorgen geuit over de financiële situatie van uw bedrijf?

5 Kennis en financiële situatie

Nadere analyses

In het onderzoek is gekeken naar diverse zaken rondom kennis en organisatie van geldzaken. Daarnaast is ondernemers gevraagd naar hun financiële prestaties te weten omzet, omzetontwikkeling en brutomarge.

5.1 Kennis en financiële situatie

Uit een analyse van de resultaten is gebleken dat er verband is tussen het kennisniveau van de ondernemer en de financiële prestaties van het bedrijf. Ondernemers die aangeven veel kennis van geldzaken te hebben, presteren beter dan ondernemers die aangeven minder kennis te hebben. Hier zien we bij een regressie-analyse een significant verband.

5.2 Ondersteuning en financiële situatie

Het kennisniveau van de ondernemer wordt iets minder belangrijk als ondernemers hulp krijgen bij hun geldzaken. Echter, ondanks de hulp die ondernemers krijgen, blijft er een positief verband tussen het kennis-

niveau van de ondernemer en financiële prestaties. Deels kunnen accountants en boekhouders dus compenseren voor de tekorten in de kennis van de ondernemer. Uiteindelijk blijft de kennis van de ondernemer zelf belangrijk voor het nemen van financiële beslissingen.

Dit doen zij immers in bijna alle gevallen zelf. Om het kennisniveau te verbeteren, kunnen ondernemers zich laten bijscholen op financieel vlak. Dit heeft een positieve invloed op de financiële prestaties van het bedrijf. Uit een nadere analyse van de resultaten is gebleken dat ondernemers die bijscholing hebben gehad op financieel vlak, vaker aangeven kennis te hebben van geldzaken. Bijscholing lijkt daarmee een goede manier te zijn om het kennisniveau over geldzaken te verhogen.

Ondernemers die aangeven veel kennis van geldzaken te hebben, presteren vaak beter

6 Conclusies

Wat hebben we geleerd

Mkb'ers en zzp'ers geven aan op diverse punten onvoldoende kennis te hebben over hun geldzaken. Vooral bij financieel vooruitkijken valt er nog veel te winnen bij ondernemers. Het onderzoek maakt duidelijk dat de KvK moet blijven voorlichten en adviseren over financiële aangelegenheden.

6.1 Financieel inzicht: te weinig sturing op de toekomst

Een groot aantal ondernemers heeft de verplichte zaken (belasting etc.) op orde, maar weet onvoldoende hoe de onderneming er structureel voor staat. Dit blijkt uit de lage score bij kennis van de rentabiliteitsprognose. De meeste ondernemers weten wat op korte termijn speelt, maar hebben moeite met een langetermijnblik. Het is opvallend dat kennis van de winst- en verliesrekening hoog scoort, maar dat de rentabiliteitsprognose bij de organisatie van geldzaken zeer laag scoort. Ondernemers geven ook zelf aan de meeste moeite te hebben met het opstellen en voorbereiden van de rentabiliteitsprognose, het opstellen van de balans en winst- en verliesrekening,

pensioenvoorziening en stuurvariabelen. Ondernemers geven aan kennis te hebben van financiële zaken die veelal noodzakelijk zijn om te ondernemen, maar geven aan beduidend minder bezig te zijn met zaken die meer toekomstgericht zijn. Vooral wat betreft het financieel vooruitkijken en sturen valt er dus nog het nodige te winnen bij veel ondernemers.

6.2 Externe ondersteuning: onvoldoende gericht op lange termijn

Uit de resultaten van het onderzoek komt verder naar voren dat twee derde van de ondernemers ondersteuning inschakelt bij belastingen en het opstellen van de winst- en verliesrekening en de balans. Ondersteuning krijgt men vooral bij zaken die noodzakelijk zijn. Opvallend is dat ondernemers in mindere mate ondersteuning krijgen bij langetermijninzichten. Slechts 25% van de ondernemers laat zich ondersteunen bij de rentabiliteitsprognoses en het regelen van de pensioenvoorziening. Dat is opmerkelijk, omdat ze bij financiële problemen vaak een beroep moeten doen op hun privémiddelen. Financieel vooruitkijken is belangrijk om een dreigende ongewenste situatie te vermijden of om hierop bij te sturen.

6.3 Ongewenste financiële situaties komen geregeld voor

Ondernemers belanden soms in een ongewenste financiële situatie die van hen vraagt om te handelen. De afgelopen drie jaar heeft meer dan de helft van de ondernemers hiermee te maken gehad. Zo is er bijvoorbeeld een tekort op de zakelijke rekening, een betalingsachterstand of lopen de kosten op door duurdere inkoop. Zo'n knellende situatie kan voor ondernemers een reden zijn om met hun financiën aan de slag te gaan. Ook kan er een signaal komen vanuit bijvoorbeeld de familie, accountant of boekhouder dat er zorgen zijn over de financiële situatie van het bedrijf. Ondernemers worden dan geconfronteerd met hun geldzaken en de organisatie daarvan.

6.4 Beter resultaat door financieel inzicht

De onderzoekers hebben ondernemers ook gevraagd naar hun financiële prestaties, zoals omzet, omzetontwikkeling en brutomarge. Analyse van de resultaten maakt duidelijk dat er een verband is tussen het kennisniveau van de ondernemer en de financiële prestaties van het bedrijf. Ondernemers die aangeven veel kennis van geldzaken te hebben, presteren vaak beter dan ondernemers die aangeven minder kennis te hebben. Hier zien de onderzoekers een significant verband, maar een direct oorzakelijk verband valt niet te leggen.

Als de ondernemer ondersteuning heeft bij de geldzaken is het positieve effect van kennis op prestaties minder sterk, maar nog wel aanwezig. Deels kunnen accountants en boekhouders dus compenseren voor de tekortkomingen in

de kennis van de ondernemer. Uiteindelijk blijft de kennis van de ondernemer zelf belangrijk voor het nemen van goede financiële beslissingen. Dit doen zij immers in bijna alle gevallen zelf. Om het kennisniveau te verbeteren kunnen ondernemers zich laten bijscholen op financieel vlak. Dit heeft een positieve invloed op het kennisniveau en daarmee op de financiële prestaties van het bedrijf. Bijscholing lijkt daarmee een goede manier te zijn om het kennisniveau over geldzaken bij ondernemers te verhogen.

6.5 Waar zet de KvK de komende jaren op in?

Het onderzoek maakt duidelijk dat de KvK moet blijven voorlichten en adviseren over financiële aangelegenheden. Naast (reeds bestaande) voorlichting over financiering zal ook tekortkomingen worden besteed aan de financiële basiskennis. De KvK gaat de komende jaren nog steviger inzetten op de versterking van het toekomstgerichte denken en handelen van ondernemers als het gaat om financieel inzicht. Bijvoorbeeld door nog meer voorlichting en advies op het gebied van stuurvariabelen en rentabiliteitsprognoses, maar ook op de algemene financiële basiskennis. Dit zijn zaken waarmee ondernemers de grip op hun onderneming duurzaam kunnen versterken. Een ondernemer is nooit uitgeleerd. Financieel inzicht vraagt om permanente educatie.

Literatuurlijst

Antonides, G., de Groot, I.M., van Raaij, W.F. (2008). Financieel inzicht van Nederlanders. CentriQ / Wijzer in Geldzaken en Ministerie van Financiën.

Bruhn, M., Zia, B. (2011). Stimulating Managerial Capital in Emerging Markets: The Impact of Business and Financial Literacy for Young Entrepreneurs. World Bank Policy Research Working Paper No. 5642.

Kamer van Koophandel (2016a). KvK Financieringsdesk kwartaalrapportage Q2. KvK, Utrecht.

Kamer van Koophandel (2016b). KvK Financieringsdesk jaarrapportage 2015. KvK, Utrecht.

Kamer van Koophandel (2016c). Jaaroverzicht Ondernemend Nederland; Bedrijfsleven 2015, Utrecht.

Kamer van Koophandel (2015). KvK Financieringsdesk jaarrapportage 2014. KvK, Utrecht.

McKinsey (2014). Het kleinbedrijf - Grote motor van Nederland, Het Nederlandse kleinbedrijf in zwaar weer & 10 maatregelen voor duurzame groei.

OECD (2015). OECD/INFE Progress report on financial education for MSMEs and potential entrepreneurs.

Van der Veen, M., Van Teeffelen, L., Ibrahimovic, I., Lentz, M. (2015). Mkb financiering: behoefteonderzoek en analyse. Kamer van Koophandel en Hogeschool Utrecht.

Bijlage 1

Dimensies van geldzaken

Dimensie		Betekenis en belang van de dimensie
1	Balans en winst- en verliesrekening lezen	De balans en winst- en verliesrekening zijn de belangrijkste onderdelen van de jaarrekening en vormen de basis voor iedere boekhouding. Het kunnen lezen van een balans en winst- en verliesrekening is voor iedere ondernemer essentieel om te begrijpen wat de stand is van activa en passiva in de onderneming en inzicht te krijgen in de kosten en opbrengsten.
2	Balans en winst- en verliesrekening opstellen	De balans en winst- en verliesrekening zijn de belangrijkste onderdelen van de jaarrekening en vormen de basis voor iedere boekhouding. Het kunnen opstellen van een balans en winst- en verliesrekening is voor iedere ondernemer essentieel om zelf te komen tot de stand van activa en passiva in de onderneming en de kosten en opbrengsten te berekenen.
3	Rentabiliteitsprognose voorbereiden	Rentabiliteit is de winstgevendheid van de onderneming. Het kunnen voorbereiden van een rentabiliteitsprognose laat zien dat een ondernemer begrijpt welke factoren van belang zijn voor de kosten en opbrengsten en hoe mogelijke toekomstige kosten en opbrengsten effect hebben op de winstgevendheid.
4	Rentabiliteitsprognose opstellen	Rentabiliteit is de winstgevendheid van de onderneming. Het kunnen opstellen van een rentabiliteitsprognose laat zien dat een ondernemer begrijpt welke factoren van belang zijn voor de kosten en opbrengsten, wanneer het break-even point wordt bereikt en dat hij zelfstandig kan berekenen hoe mogelijke toekomstige kosten en opbrengsten effect hebben op de winstgevendheid.
5	Financieringsmogelijkheden	Het begrip van de wijze waarop, de vormen waarin en de voorwaarden waartegen de ondernemer financieringsmiddelen verwerft is een belangrijk onderdeel van de financiële bedrijfsvoering van de onderneming.
6	Financieringsaanvraag opstellen	Het begrip van welke zaken nodig zijn om een financieringsaanvraag op te stellen, die zaken zelfstandig te kunnen verzamelen en in te spelen op een mogelijke financieringsbehoefte van de onderneming, zijn essentiële onderdelen van de financiële bedrijfsvoering (gezien de complexiteit en omvang van het verkrijgen van financiering).
7	Belastingen	Onder belastingen verstaan we dat de ondernemer op de hoogte is van de belangrijkste fiscale regelgeving op het gebied van inkomstenbelasting (en vennootschapsbelasting), wat laat zien dat een ondernemer rekening kan houden met fiscale gevolgen.
8	Btw-aangifte	Onder btw-aangifte verstaan we dat de ondernemer op de hoogte is van de belangrijkste fiscale regelgeving op het gebied van omzetbelasting (btw), btw-aangifte en de mogelijkheid van btw-teruggave, wat laat zien dat een ondernemer rekening kan houden met fiscale gevolgen.
9	Pensioenvoorziening	Onderdeel van de financiële basiskennis van een ondernemer is het begrip dat hij voor zijn eigen pensioen moet zorgen, zelf verantwoordelijk is voor de pensioenvoorziening en rekening houdt met de toekomst.
10	Boekhouding	Begrip van wat er moet worden vastgelegd in de boekhouding, hoe de boekhouding daadwerkelijk is georganiseerd en grootboekrekeningen worden gevuld, laat zien dat de ondernemer begrijpt hoe de benodigde cijfers daadwerkelijk kunnen worden gegenereerd.
11	Debiteuren- en crediteurenbeheer	Het tijdig verwerken van de facturen en betalingen in de administratie om voldoende actueel inzicht te hebben en tijdig de betalingen te doen.
12	Liquiditeitsprognose maken	Zicht houden op de kasstromen om mogelijke liquiditeitsproblemen tijdig te kunnen signaleren.
13	Stuurvariabelen	Kunnen benoemen van key performance indicators (KPI's) voor de onderneming. Met behulp van stuurvariabelen actueel inzicht krijgen in de financiële situatie en tijdig signaleren van een stijgende of dalende trend zodat er kan worden bijgestuurd.
14	Tussentijdse cijfers	Het opstellen, lezen en ook daadwerkelijk gebruiken van tussentijdse cijfers is essentieel om in het lopende boekjaar zicht te houden op de financiële performance van de onderneming.
15	Investeringsanalyse	Het kunnen maken van een investeringsanalyse is essentieel om te beoordelen of een bepaalde investering aantrekkelijk is in economische zin.

Bijlage 2

Omschrijving van de steekproef

Omschrijving

Om regelmatig behoefteonderzoek te kunnen doen, is een KvK Ondernemerspanel ingericht. Het KvK Ondernemerspanel telt ruim 4000 startende en ervaren ondernemers. Panelleden worden zo'n zes keer per jaar uitgenodigd om een online vragenlijst in te vullen. Op 31 mei 2016 zijn alle 4091 leden van het panel uitgenodigd om een vragenlijst in te vullen. Op 7 juni is een herinnering verstuurd naar de panelleden. In totaal vulden 1676 deelnemers de vragenlijst in, een respons van 41,1%. Deelnemers krijgen altijd een rapport met de onderzoeksresultaten retour.

Representativiteit

In de volgende tabellen wordt de representativiteit van de steekproef weergegeven in vergelijking met de Nederlandse populatie (KvK, mei 2016).

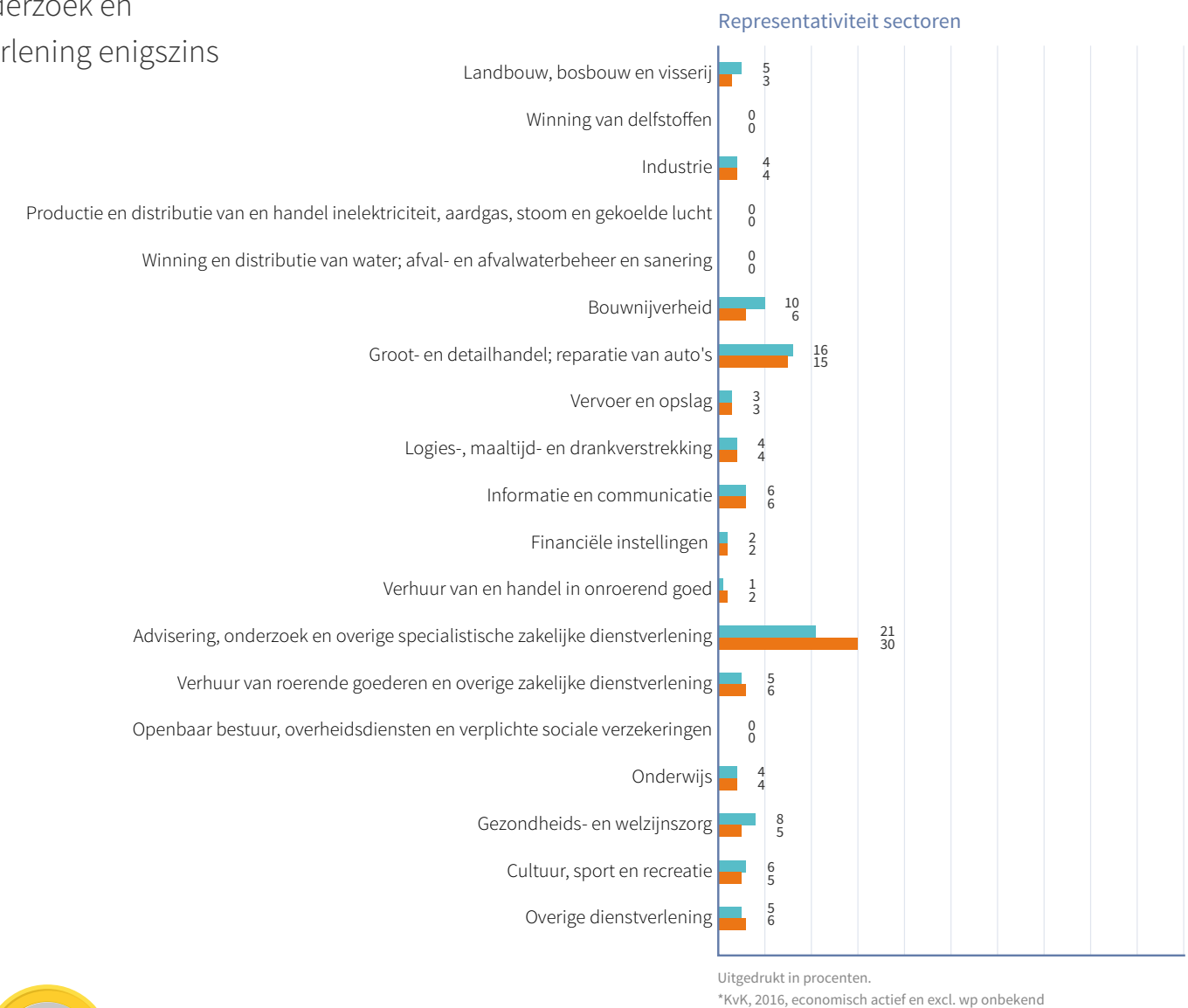
KvK segment	KvK segment		Steekproef totaal	
	Aantal	%	Aantal	%
Zzp (1 wp)	846.958	66%	985	59%
Mkb (2 t/m 49 wp)	432.868	34%	656	39%
Mkb (50 t/m 250 wp)	7132	1%	35	2%
Totaal	1.286.958	100%	1676	100%

KvK, 2016, economisch actief en excl. wp onbekend

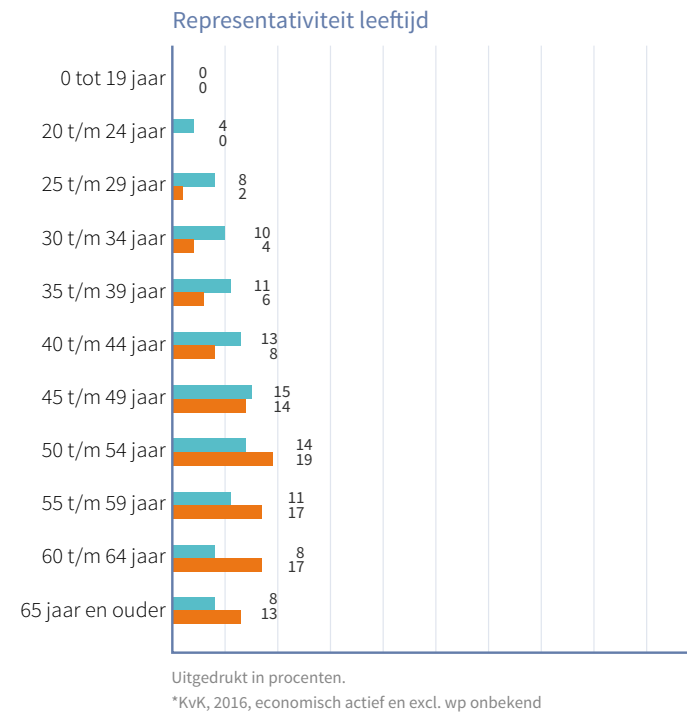
In de grafiek (rechts) wordt de representativiteit van de sectoren in de steekproef weergegeven. Met een verschil van 9% is enkel de sector advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening oververtegenwoordigd in de steekproef.

Grip op de tent

De gemiddelde leeftijd in de steekproef ligt op 53 jaar, terwijl die in de Nederlandse populatie 45 jaar is (KvK, 2016). De meeste ondernemers (15%) zitten landelijk in de leeftijdscategorie van 45 t/m 49 jaar (KvK, 2016). In de steekproef vallen de meeste ondernemers in de categorie 50 – 54 jaar (19%).

Conclusie

De analyse toont aan dat de steekproef representatief is, gekeken naar omvang, sector, leeftijd en geslacht. De steekproef kent een bias voor mannen van een wat oudere leeftijd.

In de onderstaande tabel is te zien dat het percentage mannen in de steekproef is hoger dan in de Nederlandse populatie.

Geslacht	KvK segment		Steekproef totaal	
	Aantal	%	Aantal	%
Man	1301	78%	1.101.178	65%
Vrouw	375	22%	592.942	35%
Totaal	1676	100%	1.694.120	100%

*KvK, 2016, economisch actief en excl. wp onbekend

Bijlage 3

De belangrijkste vragen

De complete vragenlijst is op verzoek verkrijgbaar bij de onderzoekers. Hieronder zijn de belangrijkste vragen weergegeven over kennis van geldzaken, de organisatie van geldzaken en het sturen op cijfers. Op vijftien dimensies van geldzaken zijn stellingen geformuleerd. Respondenten werd gevraagd aan te geven in hoeverre men het eens was (helemaal oneens, oneens, neutraal, eens, helemaal eens).

De volgende stellingen gaan over het lezen van de balans en winst- en verliesrekening. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de stellingen.

1. Ik ben bekend met de basisprincipes van de balans en winst- en verliesrekening.
2. Ik interpreteer periodiek de balans en winst- en verliesrekening van mijn bedrijf.
3. Als de balans of winst- en verliesrekening op een bepaalde post verandert, begrijp ik wat voor effect dat heeft op mijn bedrijfsvoering.

De volgende stellingen gaan over het opstellen van de balans en winst- en verliesrekening. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de stellingen.

4. Ik ben bekend met de wijze waarop een balans en winst- en verliesrekening wordt opgesteld.
5. Ik stel periodiek de balans en winst- en verliesrekening op voor mijn bedrijf.
6. Ik ben in staat mijn bedrijfsvoering bij te sturen op basis van belangrijke wijzigingen in de balans en winst- en verliesrekening.

De volgende stellingen gaan over het voorbereiden van een rentabiliteitsprognose. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de stellingen.

7. Ik weet welke cijfers nodig zijn om een rentabiliteitsprognose te maken.
8. Ik ben periodiek bezig met het bepalen en bijstellen van de juiste cijfers om de rentabiliteitsprognose op te (laten) stellen.
9. Als de bedrijfsvoering verandert, weet ik of dat gevolgen heeft voor het opstellen van een rentabiliteitsprognose.

De volgende stellingen gaan over het opstellen van een rentabiliteitsprognose. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de stellingen.

10. Ik ben bekend met de wijze waarop een rentabiliteitsprognose wordt opgesteld.

11. Ik stel voor mijn bedrijf periodiek de rentabiliteitsprognose op.
12. Ik ben in staat om afwijkingen in de rentabiliteitsprognose te signaleren om mijn bedrijfsvoering tijdig bij te sturen.

De volgende stellingen gaan over financieringsmogelijkheden. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de stellingen.

13. Ik ben bekend met de financieringsmogelijkheden voor mijn bedrijf.
14. Ik ben in staat tijdig de juiste financieringsbron in te schakelen.
15. Ik weet welke impact een wijziging in de financieringsvoorwaarden heeft voor mijn bedrijfsvoering.

De volgende stellingen gaan over het opstellen van een financieringsaanvraag. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de stellingen.

16. Ik weet wat er voor nodig is om een financieringsaanvraag op te stellen.
17. Voor mijn eigen onderneming maak ik zelf de basis voor een financieringsaanvraag.
18. Op het moment dat mijn bedrijf additionele financiering nodig heeft, speel ik daar tijdig op in.

De volgende stellingen gaan over belastingen. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de stellingen.

19. Ik ben bekend met de belangrijkste fiscale wetgeving op het gebied van inkomstenbelasting.
20. Ik zet voldoende geld opzij voor de IB of VPB.
21. Ik weet wat belangrijke wijzigingen in fiscale wetgeving voor impact kunnen hebben op mijn situatie (bijvoorbeeld wijzigingen in tarieven of aftrekposten).

De volgende stellingen gaan over btw. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de stellingen.

22. Ik ben bekend met de belangrijkste regelgeving omtrent btw-heffing.
23. Ik stel tijdig en correct de btw-aangifte op voor mijn bedrijf.
24. Ik signaleer zelf wijzigingen in de btw-wetgeving die van toepassing zijn op mijn bedrijfsvoering.

De volgende stellingen gaan over uw pensioen-voorziening. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de stellingen.

25. Ik weet dat ik als ondernemer zelf voor mijn pensioen moet zorgen.
26. Ik ben bezig met het opzij zetten van geld voor later (mijn pensioen).
27. Ik kijk jaarlijks naar de hoogte van mijn pensioen en onderneem hierop actie als het nodig is.

De volgende stellingen gaan over de boekhouding. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de stellingen.

28. Ik weet wat er vastgelegd moet worden in de boekhouding en hoe dit werkt.

29. Mijn boekhouding is goed georganiseerd.
30. Door goed gebruik van mijn boekhouding heb ik actueel inzicht in mijn financiële situatie op elk moment.

De volgende stellingen gaan over het tijdig verwerken van facturen en betalingen. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de stellingen.

31. Ik ben bekend met de basisprincipes van het beheren en verwerken van crediteuren en debiteuren.
32. Ik heb een goed en actueel overzicht in de onbetaalde facturen en de hoogte van de debiteuren- en crediteurenrekening.
33. Ik acteer proactief op nog te betalen crediteuren en debiteuren.

De volgende stellingen gaan over de uw kasstromen en liquiditeitsprognose. Daaronder verstaan we het overzicht van (toekomstige) inkomsten en uitgaven waaruit herleid kan worden of er voldoende geld is om alle uitgaven te doen. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de stellingen.

34. Ik ben bekend met de basisprincipes van een liquiditeitsprognose.
35. Ik ben altijd goed op de hoogte van mijn liquiditeitspositie om tijdig liquiditeitsproblemen te voorzien en voorkomen.
36. Het signaleren van liquiditeitssignalen speelt een belangrijke rol in besluiten binnen mijn bedrijfsvoering.

De volgende stellingen gaan over stuurvariabelen. Onder een stuurvariabele verstaan we een belangrijk element in de bedrijfsvoering dat impact heeft op de winst. Bijvoorbeeld het aantal verkochte producten, aantal declareerbare uren per week of de brutomarge. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de stellingen.

37. Ik weet waartoe stuurvariabelen dienen.
38. Ik kijk periodiek naar wijzigingen in de stuurvariabelen van mijn bedrijf zodat ik weet hoe het ervoor staat.
39. Ik kan veranderingen in mijn stuurvariabelen verklaren, interpreteren en hierop sturen.

De volgende stellingen gaan over tussentijdse cijfers. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de stellingen.

40. Ik ken het belang van het inzicht in tussentijdse cijfers gedurende het jaar.
41. Door het periodiek interpreteren van tussentijdse cijfers heb ik een actueel beeld van de financiële status van mijn bedrijf.
43. Ik stuur mijn prognoses bij op basis van de tussentijdse cijfers.

De volgende stellingen gaan over de investeringsanalyse. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de stellingen.

45. Ik ben bekend met de basisprincipes van een investeringsanalyse.
46. Ik bereken meerdere alternatieven door voordat ik ga investeren.
47. Ik kan zelf goed inschatten voor mijn bedrijf of het verstandig is om een investering direct te doen of uit te stellen.

